

Romano Guardini

OPRAVDANJE PRED BOGOM

Pogovor prethodnim meditacijama

Već je jedno od prvih razmatranja ove knjige nosilo natpis “pravednost”. Time se mislilo na onu krepost koja traži takav susret s drugim čovjekom, sa životnim događajima i stvarima svijeta, kako to zahtijeva njihova narav.

Ali se i u Starom i u Novom zavjetu jasan pojavljuje drugi pojam, naime, opravdanje pred Bogom. Kada je čovjek opravdan pred Bogom? Kada je on takav da je njegova krivnja oproštena pred božanskim sucem; kada ga Bog prima u Svoje vječno zajedništvo?

Oba se pojma međusobno dopunjuju. Etička pravednost počiva na istini prirodnog bića, a njega je Bog stvorio. Po tom je pravednost dobra i od Boga odobravana – od onoga istog Boga koji u Novom zavjetu kaže vjerniku da ona nije dostatna. I tako se obje pravednosti opet razlikuju; nekada tako jako da se naš neposredni osjećaj pravednosti buni – sjetimo se prispodobe o radnicima u vinogradu (Mt 20, 1 i dalje).

Ovdje na kraju naših meditacija želimo pokušati sebi pojasniti što objava podrazumijeva pod opravdanjem pred Bogom, pod ispravnošću u njegovim očima, pa tako svemu ranije rečenom dati konačni smisao.

Mi smo skloni tome da etiku Starog zavjeta gledamo kao “naravnu” i da kažemo kako se “nad-naravnost”, to prihvaćanje ljudskog djelovanja u Božje djelovanje, pojašnjava tek u Novom zavjetu. Ali to nije tako. Što znači “pravednost” u Starom zavjetu, Platon na primjer ne bi razumio, jer se to po svojoj srži ne temelji na neposrednom uvidu u bit stvari niti na ozbiljnom mišljenju za dobro opredijeljene savjesti, nego na Božjem djelu, naime na Sinajskom sklapanju saveza. Stoga to ne spada na etiku koja bi

mogla biti zamijenjena tim događajem i razumjeti se za se; sve "čisto etičke" prosudbe Staroga zavjeta su neobične (nastrane).

Što više ovako je: Bog tu vodi s ljudima povijest koja mora izgraditi njegovo kraljevstvo na zemlji. Svečani čin, sklapanje saveza na brdu Sinaju, opravdava postojanje naroda koji mora nositi to kraljevstvo. Ovdje pravednost znači ispunjenje onoga što traži sklapanje saveza. Najprije i temeljito ona misli na vlastito držanje Boga koji sklapa savez, u njemu se obvezao i drži ga. A onda, omogućena tim božanskim ponašanjem, ona misli na ponašanje čovjeka koji se smatra obveznim da ispuni zahtjev božanskog savezničkog partnera.

No ono općevrijedno koje joj je svojstveno kao svakom pravom etičkom ponašanju, leži u svemoći Boga koji je doduše započeo ostvarenje svoga kraljevstva s tim narodom i u toj zemlji – a onda kao što proroštvo neumorno najavljuje – želi ga uopće proširiti u svim narodima, na cijeloj zemlji, na svako stvorenje. Tako pravednost Starog zavjeta smatra od Božjeg milosnog saveza zahtijevano ali i omogućeno življenje. Ono se sastoji od Božjeg upravljanja poviješću, koje gradi to "kraljevstvo" i spremnosti čovjeka da se u to uključi. Njezin se zahtjev proteže i razvija po "Zakonu" na raznolikost životnih zadaća, i susreće tu neposredno etičku pravednost koja proizlazi iz biti stvari, po čemu ona dobiva novo određenje. Ispuniti takav Božji zahtjev značilo bi herojsku vjersku poslušnost naroda. On bi se odrekao u odlučnom trenutku prirodne uviđavnosti vlastitog političkog, društvenog i privrednog prosuđivanja i pouzdavao se u to da je Bog svojim savezom zajamčio, da bi narod kao i pojedinci stvarno opstali na svijetu i uspijevali – a to onda znači na trajno "čudo".

Ali tako je starozavjetni čovjek uvijek bio iskušavan da ne vjeruje u čudo saveza nego da želi živjeti "kao svi narodi". Tragedija starozavjetnog naroda izvršila se i u tom da je on uvijek podlijegao napasti. Prva knjiga Samuelova pripovijeda kako se to dogodilo prvi put: "Kad je Samuel ostario, postavio je svoje sinove za suce u Izraelu... Ali oni nisu išli stopama očevim: gledali su na svoj dobitak, primali mito i izvrtali pravicu. Tada se skupiše sve starješine izraelske i dođoše k Samuelu u Ramu. I rekoše mu: "Eto, ti si ostario, a tvoji sinovi ne idu tvojim stopama. Postavi nam dakle kralja da nam vlada, kao što je to kod svih naroda". Samuel je bio potresen zbog toga otpada. Onda mu Bog

reče: “Nisu odbacili tebe, nego su odbacili mene, ne želeći da ja kraljujem nad njima” (1 Sam 8, 1-7).

U nastavku povijesti pojam pravednosti Starog zavjeta gubi svoj čisti smisao i postaje polutanskim stavom protiv kojega se Isus bori.

U Govoru na gori On gradi svoju propovijed na suprotstavljanju. “Čuli ste da je rečeno starima – a ja vam kažem” (Mt 5,21.27.31.38.). U čemu se sastoji to istaknuto novo?

Najprije očito u tome da Isusov zahtjev napreduje u svemu od vanjskog na nutarnje, od ispravnosti djelovanja do čistoće osvjedočenja; čitav Govor na gori to pokazuje. Ali može li se reći da se taj zahtjev zamjenjuje povijesno jednokratnim, dakle osobom, Isusovim djelovanjem i sudbinom i Božjim djelovanjem u Njemu, pa se širi na uopće ljudsko? Tako da bi se etički odnos na jednoj strani dalje razvijao između općeg “moralnog zakona” koji je On najavio, a na drugoj strani od pročišćene autonomne savjesti? A “pravednost” bi značila čistoću i neuvjetovanost s kojom bi se ispunjavao taj zahtjev?

Po sebi se razumije da tako uzvišen i u isto vrijeme blizak stvarnosti način života kao što ga je Isus navješćivao, mora sadržavati i neki sklop općih, teoretski shvatljivih pravila i vrijednosti. A sve se veže na jednu stvarnost. E sada svaka etika koja ne ostaje u čistoj formalnosti, povezana je sa stvarnošću; ali ona postoji općenito u zbiljnosti života. Tu se naprotiv opet radi o nečemu što se ističe tek u objavi i ostaje samo po njoj dano, znači o Bogu i njegovu kraljevstvu. Ali “Bog” ne kao ono “apsolutno biće” ili kao “uzrok svijeta” ili kako se uvijek shvaća filozofski, nego kao “Onaj Životvorni” koji je u sebi skriven, a upoznaje se samo objavom. Točnije rečeno: kao Bog koji djeluje i vodi povijest. To opet ne u općenitom smislu kao On, kao Stvoritelj i Uzdržavatelj svega života, a vodi i radnje ljudi, nego posebnu povijest koja se također temelji na zaključku saveza: na utjelovljenju Božjeg Sina koji je zadovoljio za krivnju ljudi i učinio ih “u svojoj krvi” novim Božjim narodom (Lk 22,20). Iz toga saveza proizlazi nova, božanski vođena povijest, koja je upravljena na to da ostvari novo Božje kraljevstvo.

To “kraljevstvo” ne znači pak apstraktno shvatljivi poredak vrijednosti ili općenito razumljivi oblik ljudskog zajedništva, nego milosni i milosrdni svijet živoga Boga i pretvorbu koja saznaje sve ljudsko, čak sve stvoreno u njemu. Već prva Isusova poruka najavljuje blizinu toga kraljevstva. U “punini vremena” u kojoj

povijest sazrijeva za svoju odluku to se mora ostvariti (Mk 1,14), a uvijek nove opomene i usporedbe to približavaju čovjeku. Ispravno djelovanje jest vjera u nastajanje toga kraljevstva i ljubav koja mu preko djela služi svakoga dana.

I Isusova poruka o providnosti ne polazi na primjer od helenističkog svjetskog poretka, nego od Božjeg upravljanja poviješću koja je podređena ostvarenju svetoga kraljevstva – a u isto vrijeme i upravljanje pojedinačnom ljudskom sudbinom tako da se događa jedna u drugoj i kroz drugu. “Zato najprije tražite kraljevstvo Božje i njegovu pravednost, a to će vam se (u životu potrebno) nadodati” (Mt 6, 33).

Božja pravednost znači dakle da On od Sebe ljudima dana obećanja ispunja, a obećanja čovjeka, da čovjek uđe u savez i “najprije traži” Božje kraljevstvo, da ga pretpostavlja svemu drugome, i pouzdava se u sveto vodstvo. (Mt 6,33 i dalje). “Gospodnja molitva” izražava svijest koja tu mora biti djelotvorna. Naravno taj zahtjev za pravdom povezan je s nasljedovanjem Krista, a ono uključuje i uzimanje križa na se. A ni to ne kao općenito etičko držanje - zamišljeno kao stoičko i asketsko – nego kao osobni odnos vjernika prema njegovu Otkupitelju Kristu (Mt 16, 24). Time se ta zapovijed oslobađa onog apstraktnog oblika i očituje se kao izraz ljubavi Boga prema svaki put tome zasebnom čovjeku.

Pogledamo li dalje na taj Božji čin koji želi zaključiti povijest i cijelom životu dati konačno vjekovječno određenje, na sud, onda ćemo vidjeti da se kao mjerilo za prosudbu čovjeka postavlja ljubav prema Bogu. Ali opet ta ljubav nije opća etička vrijednost koja proizlazi iz karaktera ljudske osobnosti kao takve, nego iz ljubavi prema Kristu, a ona se odražava i ostvaruje u svakom činu “ljubavi prema bližnjemu”. “Jer bijah gladan, i dadoste mi jesti; bijah žedan, i napojiste me; bijah putnik, i primiste me; bijah gô, i obukoste me; bijah bolestan, i pohodiste me; bijah u tamnici, i dođoste k meni... Zaista, kažem vam, meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće” (Mt 25, 35-40). Dakle On je taj koji uvijek nastupa u susretu vjernika s bližnjim i ostvaruje tu tajnu s bližnjim.

Ono događanje gdje se naprosto sve – stvaranje, otkupljenje, posvećenje – konačno mora dovršiti, naime rađanje “novog čovjeka i novog svijeta”, izražava se u Kristovu očitovanju i u vječnom dovršenju njegova kraljevstva. “Potom opazih “novo nebo i novu zemlju”, jer su iščezli prvo nebo i prva zemlja: mora

više nema. I opazih, kako "Sveti grad" - novi "Jaruzalem" - silazi od Boga s neba, opremljen "poput zaručnice koja je nakićena" za svoga muža. Tada čuh jak glas koji dolazi od prijestolja kako viče: "Evo stana Božjeg među ljudima! On će stanovati s njima: oni će biti njegov narod, i on sam Bog, bit će s njima" (Otkr 21, 1-3).

Krajnje zaključke iz te ideje izvukao je Pavao. Kako on živi, prava je slika Starog zavjeta, daleko izbljedadjela. Dugo se ona osjećala kao neki trgovački ugovor u kojemu dva partnera naizmjenice preuzimaju obveze i traže prava. Ipak se čvrsto održavala razlika koja nepremostivo proizlazi iz Božje suverenosti i čovjekove čovječnosti. No karakter čovjekova "učinka", naime izvršavanje zakona, na takav je način naglašen da se u rezultatu mora doći do svijesti kako se tim vanjskim vršenjem kao takvim, čovjek opravdava pred Bogom i dobiva pravo na ono što mu je Bog obećao. Nastaje ta farizejska nauka i praksa gdje je na djelu velika ozbiljnost, stalna spremnost za napor i žrtvu, a zanemaruje se ono glavno što dolazi od Boga, a to je milost.

Farizejski učenik Savao iz Tarza, čovjek je kojega ispunja duboki osjećaj vlastite krivnje, revnosna čežnja za opravdanjem, ali i nasilni poriv za posvećenjem vlastitom snagom. Njegove poslanice, u prvom redu poslanica Rimljanima, pokazuju kako se ta volja u takvoj prirodi truje i dospijeva u očaj. Neposredni izraz te bezizlaznosti oblikuje progonstvo najranije zajednice o kojoj izvješćuju Djela (7, 58 i dalje).

Doživljaj na putu u Damask, o kojem pripovijedaju ista Djela (9,1 i dalje), donosi rješenje. I to, istina, tako da Pavao priznaje: Ne može biti govora o opravdanju vlastitom snagom, nego su pravednost kao i spasenje - milost. Čitavi poredak Starog zavjeta, tako on nastavlja, imao je zadaću učiniti svjesnim karakter i veličinu grijeha kao i mogućnost opravdanja ljudskom snagom. Čovjek – bilo pojedinac kao i cijeli rod – nije sposoban ništa učiniti što bi se Bogu moglo svidjeti. Iz svoga vlastitog on čini samo zlo¹ (Rim 3 i dalje). Samo je jedan pravedan, Krist, Otkupitelj. Premda osobno bez grijeha, On je stupio u odgovornost za ljudsku krivnju i za nju je zadovoljio. Tu zadovoljštinu i iz nje nastalo

¹ Jasno taj tok misli mora biti prihvaćen kao ono što on jest: određena, do krajnosti gonjena naprijed stranica stanja stvari. Da Stari zavjet ima i sasvim pozitivan karakter; da je u njemu moguć plodni napor čovjeka na vlastitom posvećenju, pokazuje Jakovljeva poslanica i cijela grupa "Tihih u zemlji", među koje likove spadaju Gospodinova majka, Elizabeta, Zaharija i drugi.

opravdanje On poklanja činom suverene milosti svojoj ljudskoj braći i sestrama. Milost postaje njihovom vlastitom u vjeri i krštenju – u sakramentu u kojemu se propali stari život izručuje smrti a rađa novi život: čovjek koji više ne stoji u vlastitoj nego u Kristovoj pravednosti. Time je naravno obvezan i sposoban sve učiniti što osobna dobra volja i želja omogućuju u ispunjenju Božje volje. Ta tajna otkupiteljskog i opravdavajućeg zastupanja nalazi svoj izraz u rečenici iz poslanice Galaćanima: “Živim – ali ne više ja, nego Krist živi u meni” (2,20).

Što Pavao najavljuje, jednostavno kaže tajna. Opravdanje u kršćanskom smislu jest Kristova pravednost koja se poklanja čovjeku vjerniku u preporodu na novi život. Kako to može biti; kako, jednostavno pitano, moralni karakter opravdanja “neke” osobe, “nekoga drugoga” može nekome postati vlastitim, dobiva samo onda obrazloženi odgovor ako se shvati čitav odnos kao plod suverenog Božjeg djela – djela u kojemu se ona stvaralačka moć, koja se najprije očitovala u zamisli i ostvarenju svijeta, diže do svog vrhunca.

Naravno i novozavjetna ideja opravdanja izgubila je u kršćanskoj svijesti svoj iskonski karakter. U tom su sudjelovale neke okolnosti. Potreba za kršćanskim životom da se za moralno ponašanje imaju opće iz nekršćanskog okruženja razumljive norme. One su se pronašle ukoliko se biblijska nauka tumačila pojmovima koji su pripadali etičkoj svijesti općenitosti. No to je dovelo do toga da je iskonski karakter onoga što se u pavlovskom smislu zove “opravdanje”, sve više slabio.... K tomu je došla teološka potreba da se za izgradnju ovisne moralne nauke dobiju shvatljiva sredstva. Ona ih je našla u filozofiji, pa je i to vodilo k tome što Pavao smatra pod opravdanjem, da se izjednači s općom misli... Ali je konačno cijeli proces kršćanske objave skupa s na njoj temeljenoj vjerskoj egzistenciji uvučen u kulturnu povijest, a kršćanstvo, shvaćano kao razdoblje te povijesti – kao aktiviranje individualističkog, ili altruističkog, ili društvenog, ili kakva god hoćeš osvjeđenja.

U tim naizmjenično uvjetovanim procesima dogodilo se ono što se zove “sekularizacija” kršćanstva; događanje čije razorno djelovanje u našoj sadašnjosti prijeko potrebno dolazi u svijest. Tako se ističe sve jače zadatak da se motivi objave razlikuju od filozofskih i kulturnih mišljenja kojima su bili pojašnjivani, a u isto vrijeme da se pokaže kako je prava misao objave sposobna

da dade one učinke za ljudski život, za koje izbljedjela mišljenja opće etičke svijesti nisu sposobna.

Razmislimo li u ozbiljnosti osobnog života o tim idejama, kojima nas u susret nosi objava, - mora li se pobuniti naša najdublja svijest?

Ona kaže - i istina je što ona kaže: čast naše čovječnosti zavisi o tome - da smo mi osoba. Za svakoga od nas vrijedi: Moja najdublja svijest svjedoči: Ja sam osoba. Je li onda moguće da ja budem otkupljen činom "nekog drugoga", to jest oslobođen svoje krivnje i opravdan, to jest od toga apsolutnog suda budem smatran "ispravnim"? Da mi vječni Božji Sin dade udio u svojoj pravednosti, to jest u svom osobno vlastitom etičkom karakteru?

204

Krivnja ipak nije samo nešto što se oko mene vuče, nije neko bilo kakvo svojstvo koje bi moglo biti i drukčije, nego sa mnom samim povezano u onoj strogosti koja se zove "odgovornost". Nje se ja ne mogu odreći, iako me ona još tako jako opterećuje, nego moram uza nju pristajati. Ako se moja ograničena moralna snaga ne može oporaviti od veličine te krivnje, onda moram upravo zastati u toj zaduženosti. Jer u toj krivnji - to čini njezina dubina - ne leži samo moja nesreća, nego i naravno zlorabljeno moje dostojanstvo, jer "krivnja" može samo onda postojati, ako je nešto učinjeno slobodno, u dostojanstvu osobe. Tako nastaje pitanje: Je li moguće da ja tu krivnju prihvatim na taj način, kao što kaže poruka otkupljenja, po "nekome drugome", Isusu Kristu?

"Biti ispravan" također je slobodno željena etička vrijednost. Ta vrijednost nije samo nešto što bi mi izvanjski, pravno bilo dodijeljeno nego je opet određena onom strogošću koja dolazi od odgovornosti. A ni nje se ne mogu odreći. Ja na primjer ne mogu reći da mi se pripíše neka etička vrijednost, pa ako mi je još tako simpatična, ako je nisam ostvario u odgovornosti slobode. Ako se to nije dogodilo, onda moram upravo u čestitosti moralnog mišljenja pristajati uza se, da ja nemam tu vrijednost.

Iz svega ovoga nastaje pitanje: Je li moguće da ja prihvatim tu krivnju kao što to kaže poruka spasenja, to jest preko "nekoga drugoga"? A isto tako da mi se pred apsolutnim mišljenjem dade ta zakonita vrijednost "od toga drugoga". Ima li neko zajedništvo koje tako premošćuje tu razliku između Ja i Ne-Ja, da se dogodi to postavljanje?

Tu vreba opasnost kojoj su već podlegli neki - ne baš mali duhovi: da se naime "osoba" izjednačuje s "apsolutnom osobom".

Ali sada postoji osnovni karakter mojega ljudskog iskustva o meni upravo u tome da se ja kao osoba, u isto vrijeme kao ograničen, a time kao stvoren, smatram upućen, a to znači, do kraja upućen na "stranu pomoć". Izgleda da je ta misao ovdje dospjela u proturječje.

Iz te poteškoće izvode se dva i to odlučujuća razmišljanja. Prvo kaže da Bog nije "ja" nego neumnoživo i u apsolutnoj uzvišenosti "On" - ali u isto vrijeme prema meni ne "netko drugi", pa ne ni onaj "veliki drugi", nego upravo Bog, Stvoritelj, koji stoji nad svakom kategorijom koja određuje ograničeno (konačno) kao takvo. Drugo rasuđivanje kaže da se Božji stvaralački akt ne može zamisliti jednoličnim, svejedno, na što se on usmjeruje, nego da on kao akt sadrži sve bogatstvo, da je akt svojstven svome djelu kao djelu. Bog stvara samu stvar zapovijedajući: "Neka bude" - na primjer "Neka bude svjetlost, i bi svjetlost" (Post 1). A čovjeka Bog stvara tako da On u lik iz zemaljske tvari "udahnuje svoj duh" (Post 2,7), to znači u osobnoj namjeni, time što ga On poziva: "Ti, budi"!

Tu se utemeljuje tajna ograničene osobnosti, pa sve zavisi od toga da se čovjek (polazeći) odatle shvaća.

Čovjekova osobnost nije apsolutna kao božanska nego ograničena. Njegova sloboda nije samosvojna nego poklonjena. Njegov se život ne temelji u sebi samom nego je on stvoren. Krivnja koju čovjek počinj, on je počinj iz darovane slobode; isto kao što on tu vrijednost moralne istinitosti ne ostvaruje iz iskonski apsolutne nego iz poklonjene slobode. Tako i ono jastvo između njegova samo-odlučivanja i njegove osobe nije apsolutno nego ograničeno i poklonjeno. Ako se sada ta Božja ljubav produbljuje za izgubljenog čovjeka da Stvoritelj u ljubavi nastupa za svoje stvorenje; da vječni Sin, poslan od Oca, postaje čovjekom i da preuzima na se odgovornost za svoju ljudsku braću i sestre, time im On ne oduzima dostojanstvo njihove slobode. On ne prebacuje krivnju preko njihovih pleća kao neku odjeću niti On piše nad njima opravdanje kao neku sudsku presudu, nego se vrši naprosto jedno jedinstveno postavljanje (zalaganje). Otkupitelj poklanja čovjeku svoju zadovoljštinu kao opravdanje; ipak je ono Njegovo, a ne proizvedeno od čovjeka. Tu se dovršava ona ljubav koja je čovjeku dala njegov život kao zbilja njegov vlastiti, ali kao ograničen i darovan, isto kao što mu je dana njegova osobna sloboda i sposobnost odgovornosti kao zbilja vlastita, ali kao darovana.

Kad kažem: “Ja”, to ne izgovaram autonomno nego ponesen od njegova Ti koji mi Bog govori. Ja to izgovaram kao svoj vlastiti Ja, ali polazeći od Boga; dakle u osnovnoj riječi moje egzistencije to glasi: “Ja preko Njega”. Na taj način ja sam zbilja oslobođen krivnje, ali preko Kristove zadovoljštine; opravdan, ali preko Njegove pravednosti. (Ove misli nisu zaključci iz naravno-filozofske dijalektike o osobi nego pokušaj, posljedice i zaključci koje treba razmisliti, koje predočava objava),

To rečeno vodi daljnjem pitanju: ako to opravdanje koje mi je darovano kao kršćaninu, a koje vrijedi samo pred vječnim sucem, ako je to Kristova pravednost – zar onda ne mora nestati svega što se zove savjest, odgovornost, moralni napor? Zar ne mora iz toga proizići držanje koje je jednako tako lijenost i klonulost?

Odgovor proizlazi iz istoga misaonog niza koji se razvijao: Čovjeku je poklonjen njegov život da ga odgovorno prihvati i njime radi pravo; zbilja darovan, ali “povjeren”. Jednako kao što mu je i svijet poklonjen, ali u obliku “povjerenja” da ga “obrađuje i čuva” (Post 2,15). Tako je i Kristova pravednost položena čovjeku u ruke njegove slobode, ne kao njegov “posjed”, nego kao “povjereni”, na kraju, najdragocjeniji dar Božje ljubavi da on njime “upravlja” (Mt 25, 14 i dalje).

I objava smatra svojom naukom da je to nešto aktivno što je čovjek u Kristu opravdan i oslobođen krivnje. Od Krista poklonjeno opravdanje nije čista “sudska dosuda” nego nalog i moć i djeluje u vjerniku koji se smatra opravdanim kao poticaj da na svaki način izvrši Božju volju i radi za Njegovo kraljevstvo (Post i Mt i dr.).

Mi tako razumijemo da je apostol Pavao koji je propovijedao o toj tajni mogao reći o sebi: “Milošću sam Božjom ono što jesam. A milost koju mi je Bog dao nije bila bez uspjeha. Naprotiv, trudio sam se više nego oni svi; ne ja, nego milost Božja sa mnom” (1 Kor 15,10). Cijela tajna milosti i njezina odnosa prema slobodi dolazi ovdje do izražaja, pa sve što bi se o tom moglo reći, ponavljalo bi uvijek ono isto. Netom vjernik ispravno shvati objavu da živi u Kristovoj pravednosti, u njemu se budi najodlučnija ozbiljnost i aktivira svaka moralna plodnost. Naravno time se ostvaruje i ono što se u kršćanskoj nauci zove “poniznost”. Ona je sadržana u navedenim apostolovim riječima: “Ne ja, nego milost Božja sa mnom”. A ipak je prethodno rekao: “Trudio sam se više nego svi oni”. Tu se nastavlja temeljna formula kršćanske egzistencije

koju on izražava u poslanici Galaćanima kad kaže: “Živim – ali ne više ja (koji tu živi), nego Krist živi u meni” (2,20). Tako svako kršćansko djelovanje dobiva dvostruki karakter: ozbiljnost, spremnost, napor, da Kristova pravednost urodi plodom; a odmah i ono što izražava Isusova riječ: “Kad izvršite sve, recite: beskorisne smo sluge” (Lk 17, 10). Oba ta “momenta” nose jedan u drugome kršćansko djelovanje. Oni opravdavaju i onu posljednju neshvatljivost koja je svojstvena svakom kršćanskom djelovanju: da je to radnikovo, ali ipak poklonjeno; njemu pripada, ali je Kristovo vlasništvo.

To bi trebalo sada domisliti (naknadno reći) o svemu što je rečeno u prethodnim meditacijama. Da ne ugrozimo jednostavnost vrijednih poruka-slika, odustalo se od toga, da umetnemo taj moment (priliku) u prikazivanje “kreposti”. Da se to učini, neka se povjeri onome koji te meditacije bude dopunski izvršavao. “Kreposti” o kojima se govorilo postaju načinima kako Kristova pravednost biva plodna. Oni od nje dobivaju novu puninu i novi karakter – ono što se pod tako mnogo zlorabljenom riječi smatra “svetim”.

Možda će čitatelj zapitati kako on sve to mora shvatiti. Jednostavno “shvatiti” mogu se samo ljudske stvari – i ako čovjek nije racionalist, on zna, da se ne jednom ni kod njih sasvim ne uspije. Jer čovjek nije samo “čovjek”, nego on je onaj stvoreni i pozvani; kao onaj kojemu je Božje povjerenje dalo svijet u ruke. Tako je on ono prolazno (ograničeno) biće “čovjek”, ali “zajedno” s činjenicama da je od Boga stvoren, pozvan, prihvaćen u povjerenje, pa tko bi htio reći da on to razumije? Ako se sasvim radi o tome da sam Bog stupa u život čovjeka koji vjeruje; da On postaje čovjekom, a da se ne dotakne osobnosti vjernika, a ipak po pavlovske riječi On je tamo onaj Živi – kako se to može “shvatiti”?

No nama je darovan ne samo naravni nego i vjernički razum, prosvijetljen svjetlom objave. On razumije – ukoliko to omogućuje milost i “čistoća srca” (Mt 5,8).

S njemačkog preveo Karlo Bašić